

رابطه فساد اخلاقی و محیط کسب و کار با رشد و توسعه اقتصادی

مریم شاطر خبازی^۱، سعید کیان پور^{۲*}، علیرضا همایون فر^۳
 ۱. گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه پیام نور، همدان.
 ۲. گروه اقتصاد، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه پیام نور، همدان.
 ۳. گروه جغرافیا، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، همدان.
 (تاریخ دریافت: ۹۸/۱۰/۸، تاریخ پذیرش: ۹۸/۱۲/۹)

چکیده

زمینه: یکی از مهم‌ترین اهداف اقتصادی کشورها، ایجاد شرایط لازم جهت ارتقاء توسعه اقتصادی مستمر و باثبات است. رفع بنیادی فساد، ترغیب آزادی اقتصادی و محیط کسب و کار در راستای انگیزه‌های عملی رشد و توسعه اقتصادی جز با پیوند روزافزون اخلاق اقتصادی میسر نخواهد شد. هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه بین فساد اخلاقی، محیط کسب و کار و شاخص‌های اقتصادی مربوطه با رشد و توسعه اقتصادی است.

روش: روش پژوهش حاضر کاربردی و از نوع همبستگی است. شاخص‌های کلان اقتصادی نرخ رشد تشکیل سرمایه ثابت، تورم، فساد، محیط کسب و کار، نرخ رشد جمعیت، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و شاخص رشد اقتصادی هستند و کشورهای گروه D8 به عنوان جامعه آماری انتخاب شده‌اند که سال‌های ۲۰۱۷-۲۰۰۰ به عنوان نمونه تحقیق انتخاب شدند. ابزار اندازه‌گیری داده‌های بانک جهانی، موسسه فریزر و هریتیج و موسسه بین‌المللی شفافیت بود. جهت آزمون نیز از روش آماری *pooled data* با استفاده از نرم افزار استاتاستات استفاده شده است.

یافته‌ها: برازش مدل تحقیق که در برگیرنده یک فرضیه اصلی بود مورد تایید قرار گرفت. اخلاق، محیط کسب و کار و مولفه‌های اقتصادی رابطه معناداری با رشد و توسعه یافتگی دارند و در طی زمان رابطه بلندمدت تایید می‌شود.

نتیجه‌گیری: طبق تخمین مشخص شد تمامی متغیرها در سطح پایدار می‌باشند و رشد اقتصادی با نرخ رشد جمعیت، نرخ رشد تشکیل سرمایه ثابت، سرمایه‌گذاری خارجی و محیط کسب و کار رابطه مثبت و معنادار و با فساد اخلاقی و تورم، رابطه منفی و معناداری دارد.

کلیدواژه‌گان: اخلاق اقتصادی، رشد و توسعه اقتصادی، محیط کسب و کار، سرمایه‌گذاری

سر آغاز

تجمع حقوق مالکیت، اندازه مناسب دولت، دسترسی به پول سالم، آزادی تجارت بین الملل، ساختار قانونی، آزادی و نبود فساد، مناسب‌ترین نظام حقوقی برای توسعه بازارهای رقابتی^۱ است، زیرا در آن افراد می‌توانند به علت برخورداری از آزادی انتقال دارایی‌ها و به کار گرفتن مبتکرانه استعدادها خود در نبود فساد، برای کسب درآمد و ثروت بیشتر به رقابت بپردازند(۱). نظام اقتصادی مبتنی بر آزادی همراه با اخلاق و برخورداری از مالکیت به بهترین وجه، تنها در کشورهای توسعه یافته^۲ قابل تصور است(۲). از همین رو است که با استقرار یافتن این سیستم، در جوامع اروپای غربی و آمریکای شمالی، اقتصاد این کشورها از شکوفایی بی‌سابقه‌ای برخوردار می‌شوند(۳). پیش از آنکه اقتصاد به صورت یک علم مدون درآید مدت‌ها با آموزه‌های اخلاقی همراه بود اما به بهانه جدایی دانش از ارزش به تدریج از آن فاصله گرفت(۴).

نظریه پردازان سرمایه داری، جریان آزاد اقتصاد^۳ را بهترین سازوکار تامین کننده منافع عمومی^۴ معرفی کردند(۵). اما با آشکار شدن موردهای شکست بازار^۵، دخالت دولت را برای جبران لازم دانستند، گروهی نیز بازگشت به ارزش‌های اخلاقی را بهترین راه می‌دانند(۶). به طور تجربی نشان داده شده است اخلاق و اقتصاد، در جوامع امروز، چه در سطح ملی و چه در سطح بین‌المللی، دو قدرت عمده پیش برنده شده‌اند(۷). این دو در ترکیب با فن آوری‌های نو به طور فزاینده‌ای افکار و رفتار مردم را شکل می‌دهند، برای این که آن‌ها رها نشده، به سرنوشت نامعلومی دچار نشوند، لازم است هر چه بیش‌تر اطمینان حاصل کنیم اخلاق و اقتصاد در مسیر درست حرکت می‌کنند(۸). هدایت اخلاق و اقتصاد، باید هم از بیرون و هم از درون صورت گیرد. هدایت بیرونی از راه عواملی همچون فشار سیاسی، آیین نامه‌های قانونی، عادات

نویسنده مسئول: نشانی الکترونیکی: S_kianpoor@pnu.ac.ir

صاحب نظران از آزادی‌های واقعی یا قابلیت‌ها و تعریف توسعه اقتصادی به گسترش دامنه انتخاب‌های حقوق مالکیت و اخلاق نزدیک است. کار محققان و صاحب نظران نشان دهنده رویکردی است که می‌تواند به طور مستمر گسترش یابد. دانش و تسلط علمی آن‌ها در دو زمینه اخلاق و اقتصاد، به طور کامل نمایان است. افزون بر این، آن‌ها در پی کشف روابط بین اخلاق و اقتصاد در حالت‌های بسیار پیشرفته و نیز ساختن پل‌های ارتباطی که دیدگاه‌های متفاوت دو طرف را به طور متقابل حتی با معناتر می‌سازد، به جست و جو می‌پردازند. این میدان زنده و پویا است و به شدت به عوامل اقتصادی، بلکه همچنین به دگرگونی‌های سیاسی و رشد آگاهی از جنگ ارزش‌ها و تقاضای محیطی و اخلاقی وابسته است. به سبب خصوصیت پدیدار شده، به دست آوردن جنبه‌های ماندگار اخلاق و آزادی و حقوق مالکیت و پیش بینی رویدادهای توسعه یافتگی، از اجرای آن بسیار مشکل‌تر است (۱۷). چرا که هر منطقه و کشوری اخلاق و اقتصاد خود را دارد که همین امر نوآوری موضوع مطرح شده در مطالعه است. بنابراین هدف پژوهش حاضر بررسی رابطه فساد اخلاقی و محیط کسب و کار بر رشد و توسعه اقتصادی است. همچنین برای این که این ارتباط چند طرفه را تا آن جا که امکان دارد، به طور آشکار و ملموس شناسایی کرد، می‌توان این فرضیه اصلی را برای تحقیق نظر گرفت که شاخص محیط کسب و کار و شاخص فساد بر توسعه اقتصادی و رفاه اجتماعی^۸ کشور های D8 یک رابطه معنادار می‌باشد، از این رو هفت متغیر از نظر کمی پیشنهاد می‌شود. هر یک از سطوح، دربردارنده عوامل با اهداف، منافع و انگیزه های خاص خود است که در الگوی پیشنهادی پژوهش حاضر بررسی شده است.

روش

روش تحقیق از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر شیوه گردآوری و تحلیل اطلاعات از نوع همبستگی می‌باشد. جامعه آماری این پژوهش شاخص های بین المللی نرخ رشد تشکیل سرمایه ثابت، تورم، فساد، شاخص محیط کسب و کار، نرخ رشد جمعیت، سرمایه گذاری مستقیم خارجی و شاخص رشد اقتصادی کشورهای گروه دی ۸ است. گروه هشت کشور اسلامی در حال توسعه با نام اختصاری گروه D8، گروهی اقتصادی متشکل از هشت کشور در حال توسعه اسلامی: ایران، ترکیه، پاکستان، بنگلادش، اندونزی، مالزی، مصر و نیجریه است. در این پژوهش الگو بر اساس تئوری‌های مطرح شده به شیوه زیر ارائه شده است (۱۸).

$$GGDP_{it} = \beta_1 + \beta_2 INF_{it} + \beta_3 POP_{it} + \beta_4 CAPITAL_{it} + \beta_5 FDI_{it} + \beta_6 DOINGBUSINESS_{it} + \beta_7 CORRUPTION_{it} + \varepsilon_{it}$$

جزئیات مربوط به هریک از متغیرها به شرح زیر است:

شاخص رشد اقتصادی^۹: رشد اقتصادی به تعبیر ساده عبارت است از افزایش تولید یک کشور در یک سال خاص در مقایسه با مقدار آن در سال پایه. در سطح کلان، افزایش تولید ناخالص ملی^{۱۰} یا تولید ناخالص داخلی^{۱۱} در سال مورد بحث به نسبت مقدار آن در یک سال پایه، رشد

اجتماعی- فرهنگی و آموزش، و هدایت درونی با بهره گیری از عواملی مانند رفتارهای حرفه ای، سازمان‌های تجاری و تاجران، خود قانونمندی صنایع، پیمان‌های تجاری و غیره صورت می‌گیرد. رویکرد بیرونی به تنهایی نمی‌تواند این هدایت را محقق سازد؛ زیرا از تعهد و التزام درونی تهی است (۹). بسنده کردن به رویکرد درونی نیز به تنهایی کافی نیست؛ زیرا کسب و کار همانند هر بخش اجتماعی دیگر، فقط یک قسمت از پیکره جامعه است و به کنترل اضافی بیرونی نیاز دارد. در عین حال، رویکرد درونی ضرورت بیش تری دارد؛ زیرا عاملان اقتصادی که به آزادی بیش تر علاقه مند هستند، به این سبب، مسئولیت بیش تری را نیز تحمل خواهند کرد (۱۰). این که این بخش باید در مسیر درست حرکت کند، دلیلی برای بیان بُعد اخلاقی، درون قلمرو توسعه و رشد اقتصادی است. در این راه، نه تنها رفتار اخلاقی، بلکه تفکر و نظریه اخلاقی یا اخلاق اقتصادی و تجاری به صورت پژوهش علمی با چالش‌های نامشخصی رو به رو است (۱۱). تحقیقات نشان داده‌اند هر چه جهانی شدن بیش تر به پیش می‌رود، چالش‌های عملی و نظری، بیش تر و پیچیده تر می‌شوند (۱۲). همان گونه که محققان و صاحب نظران به آن اشاره دارند، افراد باید به یک هم زیستی با کثرت گرایی اخلاقی و اقتصادی متداول برسند و برای میدان اخلاقی مشترک، جهت مقابله با چالش‌های مشترک بکوشند (۱۳). این میدان مشترک می‌تواند چیزی شبیه اخلاق جهانی که در سال ۱۹۹۳ به وسیله پارلمان مذاهب جهان پیشنهاد شده است، باشد. با توجه به موقعیت پدید آمده در آغاز قرن ۲۱، آن چه به طور قطع عاقلانه به نظر می‌رسد، این است که رویکردها به اخلاق و آزادی و مالکیت اقتصادی، رویکردی جهانی باشد و آن را در سطح جهانی جست تا به رشد اقتصادی رسید (۱۴). رابطه اخلاق، آزادی و مالکیت بر توسعه اقتصادی، نوعی کاربرد است؛ بنابراین، از این نظر ویژگی‌های مشترکی با دیگر انواع کاربردها مانند اخلاق زیستی، اخلاق پزشکی، اخلاق مهندسی و اخلاق رسانه ای دارد (۱۵). توسعه اقتصادی ناشی از نظام حقوق مالکیت و آزادی اقتصادی و اخلاق که در عمل موجب افزایش ثروت و رفاه و کاهش فقر در جامعه می‌شود، به قدری اقتصاددانان را شیفته خود کرد که موضوع اخلاق در اندیشه آنها تحت الشعاع کارایی قرار گرفت. بنابراین به صورت چارچوب مفهومی، تأکید بیش تری روی سازماندهی اخلاق و مالکیت و آزادی اقتصادی و نوع ارتباط آن با توسعه اقتصادی ترسیم می‌شود. در این مقاله به سبب چارچوب مفهومی، فقط یک اصطلاح کلیدی، یعنی رشد و توسعه اقتصادی تعریف شده است. گرچه این مفهوم، دامنه‌ها و ابزارها و ارزش‌های اخلاقی را به طور کامل نمی‌پوشاند، در عین حال یک باور کلیدی در اخلاقیات و مالکیت و آزادی اقتصادی معاصر است و هر دو جنبه پیچیده تجربی و نظری را در بر می‌گیرد (۱۶). هر اندازه دامنه آزادی اقتصادی بیش تر باشد، دامنه توسعه یافتگی^{۱۷} بیش تر می‌شود؛ بنابراین، نشان دادن اصل اخلاقی، این است که بتوان دامنه آزادی عوامل اقتصادی و محدودیت‌هایی را که در این دامنه دارند و برای تخصیص محیط کسب و کار^{۱۸} بسیار مهم است، تعیین کرد. این باور عینی از دامنه آزادی به برداشت و درک محققان و

مجوزهای تجاری لازم برای عملیات در اقتصاد میزبان را افزایش دهد (۲۰).

شاخص نرخ رشد تشکیل سرمایه ثابت: این شاخص رشد متوسط سالانه شکل گیری سرمایه ناخالص داخلی بر اساس پول محلی است. انباشت سرمایه‌ها شامل کارخانه، ماشین آلات و خرید تجهیزات؛ ساخت جاده ها، راه آهن و مانند آن، از جمله مدارس، ادارات، بیمارستان ها، خانه های مسکونی خصوصی و ساختمان های تجاری و صنعتی است (۲۱).

شاخص تورم: نرخ تورم برابر است با تغییر در یک شاخص قیمت که معمولاً شاخص قیمت مصرف کننده است. افزایش تورم در اقتصاد، هزینه فعالیت را افزایش می دهد؛ بنابراین ممکن است بنگاه را از فعالیت باز دارد یا اینکه به فعالیت های غیررسمی رو آورد.

شاخص نرخ رشد جمعیت: تغییرات جمعیتی به عنوان یکی از عوامل کلیدی در فرآیند توسعه شناخته می شود برخی از اقتصاددانان بر این باورند که رشد جمعیت باعث رشد اقتصادی است.

شاخص سرمایه گذاری مستقیم خارجی: حمایت قضایی از سرمایه گذاران یکی از حلقه های کلیدی و مهم در زنجیره بهبود فضای کسب و کار در اقتصاد است چرا که بدون احساس امنیت لازم از سوی سرمایه گذاران و فعالان اقتصادی انگیزه حضور در اقتصاد و فعالیت در آن از بین می رود. بهبود شاخص حمایت از سرمایه گذاران منافع متعددی دارد از جمله افزایش حجم سرمایه گذاری و کاهش تمرکز مالکیت که خود موجب توسعه بازارهای مالی و رشد و رونق اقتصاد می شود.

در این تحقیق نمونه قابل دسترس بین سال های ۲۰۱۷-۲۰۰۰ انتخاب شده است. همچنین به منظور جمع آوری داده های مورد نیاز از داده های بانک جهانی (اندازه گیری مقررات محیط کسب و کار) و موسسه بین المللی شفافیت، موسسه فریزر و هریتیج استفاده شده است. برای برآورد مدل از نظر اجرا و آماری از مدل پولد یا تجمیعی یا مقید با استفاده از نرم افزار استاتا به تخمین مدل پرداخته خواهد شد. داده های تابلویی ترکیبی از داده های مقطعی و سری زمانی می باشد، یعنی اطلاعات مربوط به داده های مقطعی در طول زمان مشاهده می شود. بدین صورت که چنین داده هایی دارای دو بعد می باشند که یک بعد آن مربوط به واحدهای مختلف در هر مقطع زمانی خاص است و بعد دیگر آن مربوط به زمان می باشد. در مجموع، داده های پانلی دارای مزایای فراوانی نسبت به داده های مقطعی یا سری زمانی هستند. برآورد روابطی که در آنها از داده های ترکیبی استفاده می شود، اغلب با پیچیدگی هایی مواجه است. در حالت کلی، مدل زیر نشان دهنده یک مدل با داده های ترکیبی است:

$$Y_{it} = \beta_{1it} + \sum_{k=1}^k \beta_{kit} X_{kit} + e_{it}$$

که در آن $i=1,2,\dots,N$ به واحدهای مقطعی و $t=1,2,\dots,T$ به زمان اشاره دارد. Y_{it} متغیر وابسته برای i امین واحد مقطعی در سال t و X_{kit} نیز k امین متغیر مستقل غیرتصادفی برای i امین واحد مقطعی در سال t است. فرض می شود جمله اخلاقی e_{it} دارای میانگین صفر و واریانس ثابت است. β_{kit} پارامترهای مجهول مدل هستند که واکنش

اقتصادی محسوب می شود. علت این که برای محاسبه رشد اقتصادی، از قیمت های سال پایه استفاده می شود آن است که افزایش محاسبه شده در تولید ناخالص ملی، ناشی از افزایش میزان تولیدات باشد و تأثیر افزایش قیمت ها (تورم) حذف گردد (۱۸).

شاخص محیط کسب و کار^{۱۲}: در یک تعریف کلی مجموعه عواملی است که بر عملکرد بنگاه تأثیر می گذارد اما مدیر بنگاه نمی تواند آن را به آسانی تغییر دهد و تا زمانی که محیط کسب و کار بهبود نیابد بهبود عملکرد بنگاه ها و بطور کلی بخش خصوصی امکان پذیر نمی باشد. در این راستا برای استفاده از آن، از شاخص آزادی اقتصادی استفاده شده است. اساس آزادی اقتصادی انتخاب شخصی، مبادله اختیاری، آزادی ورود و رقابت در بازارها و امنیت حقوق مالکیت شخصی است. شاخص شامل پنج حوزه یا زیر گروه است:

زیر گروه اول - اندازه دولت^{۱۳}: فرض می شود بزرگتر بودن دولت نشان دهنده ناکارآمدی و جایگزینی تصمیمات دولت بجای تصمیمات فردی، تکیه هر چه بیشتر کشورها به فرآیند سیاسی در توزیع منابع، کالاها و خدمات است.

زیر گروه دوم - ساختار قانونی و امنیت حقوق مالکیت: عنصر مرکزی آزادی اقتصادی و جامعه مدنی است. امنیت حقوق مالکیت مهمترین عملکرد دولت به شمار می رود.

زیر گروه سوم - دسترسی به پول سالم^{۱۴}: به عقیده اقتصاددانان تورم ریشه پولی دارد. لذا رشد حجم پولی منجر به بالا رفتن تورم و محدود کننده آزادی اقتصادی است. نرخ های بالا و پرنوسان تورم نیز قیمت های نسبی را مختل می کنند و برنامه ریزی برای آینده را غیر ممکن می سازند. دسترسی به پول سالم برای حمایت از حقوق مالکیت ضروری است. آسانی استفاده از پول خارجی بجای داخلی نیز آزادی شهروندان را ارتقا می دهد.

زیر گروه چهارم - آزادی تجارت بین المللی: در شاخص آزادی اقتصادی محدودیت های تجارت (سهامیه، تعرفه، کنترل نرخ ارز و...) و محدودیت های بازار سرمایه، آزادی اقتصادی را کاهش می دهند.

زیر گروه پنجم - مقررات (الف) مقررات بازار اعتبار مانند کنترل نرخ بهره و مقررات دولت برای سیستم بانکی خصوصی، (ب) مقررات بازار نیروی کار: نیروهای بازار باید دستمزد و شرایط اخراج و استخدام را تعیین کنند و نظام وظیفه حذف شود. (ج) مقررات کسب و کار: فرآیندهای دیوان سالارانه مانع ورود آسان به بازار و کاهش رقابت است (۱۹).

شاخص فساد اخلاقی^{۱۵}: این شاخص، تقریبی از هزینه مبادلات ناشی از فساد اخلاقی و ریسک سیاسی است که با استفاده از ترکیبی از رشوه خواری ادارات دولتی، بازپرداخت های خریدهای عمومی، اختلاس در بودجه عمومی، احتمال تغییر در حکومت و تلاش های مبارزه با فساد محاسبه می شود. این شاخص هر دو امور اجرایی و سیاسی در امر فساد را در بر دارد و بین ۱ (بیشترین فساد) تا ۱۰ (کمترین فساد) رتبه بندی شده است. فساد ضمن افزایش هزینه فعالیت تجاری، فرآیند گرفتن

متغیر وابسته نسبت به تغییرات k آمین متغیر مستقل در آمین مقطع و t آمین زمان را اندازه‌گیری می‌کنند. در حالت کلی فرض می‌شود که این ضرایب در میان همه واحدهای مقطعی و زمانی مختلف، متفاوت است. ولی در بسیاری از مطالعات پژوهشی، متغیر بودن این ضرایب هم برای تمامی مقاطع و هم برای تمامی زمانها بسیار محدود کننده است و پژوهشگر بایستی با توجه به ماهیت موضوع مورد مطالعه و سایر ضوابط، خود، فرض‌های مقتضی را در خصوص پارامترها تعیین نماید. در اینجا از مدل تجمیعی استفاده می‌کنیم، مدل تجمیعی یا پولد (که به آن مقید نیز می‌گویند) بیانگر آن است که اثرات فردی وجود ندارد و عرض از مبدا همه گروه‌ها یکسان هستند.

یافته‌ها

قبل از تحلیل‌های هم‌انباشتگی ابتدا مانا یا مانا نبودن کلیه متغیرهای مدل با توجه به شرایط مدل به وسیله روش لوین-لین-چو آزمون می‌شود. همانطور که در جدول ۱ ملاحظه می‌گردد، مطابق روش لوین-لین-چو، کلیه متغیرها در تمامی مقادیر بحرانی در سطح مانا می‌باشند.

جدول ۱: آزمون ریشه واحد لوین-لین-چو (همراه با عرض از مبدا و بدون روند زمانی)

متغیر	نام متغیرها	آماره بحرانی	مقدار بحرانی ۱٪
GGDP	رشد اقتصادی	-۳/۵۹۴	۰/۰۰۰۲
INF	تورم	-۴/۶۸۲۳	۰/۰۰۰۰
POP	نرخ رشد جمعیت	-۵/۷۲۱۹	۰/۰۰۰۰
CAPITAL	نرخ رشد تشکیل سرمایه ثابت	-۱/۳۱۸۰	۰/۰۹۳۷
FDI	سرمایه‌گذاری خارجی	-۴/۰۸۴۳	۰/۰۰۰۰
DOINGBUSINESS	محیط کسب و کار	-۴/۳۳۵۶	۰/۰۰۰۰
CORRUPTION	فساد	-۳/۷۱۳۱	۰/۰۰۰۱

همچنین با توجه به جدول ۲، آزمون هم‌انباشتگی کائو انجام گرفت که مشخص شد رابطه بلندمدت متغیرها تضمین شده است.

جدول ۲: آزمون هم‌انباشتگی کائو

متغیر	آماره بحرانی	درصد احتمال
Modified Dickey-Fuller t	-۴/۳۶۲۵	۰/۰۰۰۰
Dickey-Fuller t	-۶/۳۸۹۰	۰/۰۰۰۰
Augmented Dickey-Fuller t	-۳/۱۹۴۴	۰/۰۰۰۷
Unadjusted modified Dickey-Fuller t	-۱۰/۸۲۳۷	۰/۰۰۰۰
Unadjusted Dickey-Fuller t	-۸/۳۴۴۵	۰/۰۰۰۰

اولین گام در تخمین‌های پانل دیتا تعیین نمودن قیود وارد شده بر مدل اقتصادسنجی است. به عبارت دیگر ابتدا باید مشخص کرد که رابطه رگرسیونی در نمونه مورد بررسی دارای عرض از مبداهای ناهمگن و شیب همگن است یا اینکه فرضیه عرض از مبداهای مشترک و شیب مشترک در بین مقاطع پذیرفته می‌شود. بدین منظور آزمون F لیمر مورد استفاده قرار می‌گیرد. بر اساس این آزمون ابتدا مدل را به صورت نامقید و در حالت کلی با عرض از مبداهای مشترک و شیب‌های مشترک برآورد نموده و مقدار پسماندهای رگرسیون محاسبه می‌شود، سپس مدل به صورت مقید و با فرض عرض از مبداهای ناهمگن در بین مقاطع و شیب‌های مشترک تخمین زده می‌شود و مقادیر پسماند مقید بدست می‌آید. در صورتیکه مقدار F محاسبه شده از F جدول با درجات آزادی مشخص شده بزرگتر باشد فرضیه H_0 مبنی بر همگنی مقاطع و عرض از مبداهای یکسان رد می‌شود و لذا اثرات گروه پذیرفته شده و میبایستی عرض از مبداهای مختلفی را در برآورد لحاظ نمود در نتیجه میتوان از روش پانل جهت برآورد استفاده کرد ولی در صورتی که فرضیه H_0 پذیرفته شود به معنی یکسان بودن شیب‌ها برای مقاطع مختلف بوده و قابلیت ترکیب شدن داده‌ها و استفاده از مدل از داده‌های تلفیقی مورد تأیید آماری قرار می‌گیرد. در این آزمون با توجه به آماره F ، برای تمامی مدل‌های مورد بررسی، روش داده‌های تلفیقی مورد پذیرش قرار گرفته زیرا در مدل مورد نظر این احتمال برابر با ۰/۷۹ شده است.

عرض از مبدا در تمام مقاطع برابر هستند (داده‌های تلفیقی): H_0

عرض از مبدا در تمام مقاطع برابر نیستند (داده‌های تابلیوی): H_1
سپس مدل تخمین زده می‌شود و آزمون خودهمبستگی^{۱۵} و واریانس ناهمسانی^{۱۶} انجام می‌شود که با توجه به جدول ۳ مشخص می‌شود مدل دارای عدم خودهمبستگی سریالی است اما واریانس ناهمسانی وجود دارد.

جدول ۳: آزمون خودهمبستگی و واریانس ناهمسانی

آزمون	آماره F یا کای دو	درصد احتمال
خودهمبستگی ولدریج	۰/۶۵۶	۰/۴۴۴۶
بروش-پاکان	۲۹/۵۵	۰/۰۰۰۰
وایت	۵۴/۲۷	۰/۰۱۵۱

در صورتی که پارامترهای یک مدل رگرسیونی با استفاده از روش کمترین مربعات به صورت کارا تخمین زده شده باشند، جملات خطا به هم وابسته نخواهند بود و واریانس یکسانی خواهند داشت. این فرض برای اثبات قضیه گوس-مارکوف و همچنین در مدل‌های رگرسیون غیر خطی برای اثبات کارایی مجانبی آنها الزامی است. علاوه بر این در چنین حالتی ماتریس واریانس کوواریانس تخمین زده شده توسط روش کمترین مربعات معمولی دیگر معتبر نخواهد بود. بنا بر این ما نیاز به روشی داریم که بتواند در شرایط وجود واریانس ناهمسانی یا وابستگی پیاپی جملات خطا، مدل رگرسیونی را تخمین بزند از این رو با توجه با

ناهمسانی واریانس، برای به دست آوردن برآوردگر کارا از برآوردگر تعمیم یافته FGLS استفاده می کنیم تا مشکل حل شود.

جدول ۴: نتایج حاصل از برآورد مدل

متغیرها	ضرائب	انحراف معیار	آماره Z	درصد احتمال
INF	-۰/۰۵۴۹۹۰۹	۰/۰۲۹۲۹۶۲	-۱/۸۸	۰/۰۶۱
POP	۰/۸۰۳۳۳۱۵	۰/۵۹۸۵۶۵۸	۱/۳۴	۰/۱۸۰
CAPITAL	۲/۵۴۳۹۹۷	۱/۰۵۴۳۶	۲/۴۱	۰/۰۱۶
FDI	-۰/۳۸۷۱۷۳۲	۰/۱۵۷۷۳۴۶	۲/۴۵	۰/۰۱۴
DOINGBUSINESS	۱/۳۲۴۲۶۲	۰/۷۲۴۴۲۴۵	۱/۸۳	۰/۰۶۸
CORRUPTION	-۰/۸۴۵۰۹۵۱	۰/۲۸۷۹۷۰۹	-۲/۹۳	۰/۰۰۳
C	-۱۰/۱۱۵۹	۵/۱۵۰۳۸۵	-۱/۹۶	۰/۰۵۰
-۳۴۲/۴۴۷۳ Log likelihood=		-۰/۰۰۰ Prob > chi2=		

بعد از انجام تخمین مدل، آزمون رمزی Reset- انجام شد که نشان دهنده پایداری مدل می باشد چرا که با درصد احتمال ۰/۴۷۸۷ فرضیه صفر نشان می دهد متغیر مهمی حذف نشده است. همچنین در جدول

۵ تاثیر متغیر زمان به عنوان یک متغیر مجازی آزمون شد که نتایج آن به صورت زیر است.

جدول ۵: نتایج حاصل از برآورد مدل با تاثیر متغیر مجازی زمان

متغیرها	ضرائب	انحراف معیار	آماره Z	درصد احتمال
INF	-۰/۰۴۵	۰/۰۲۶۹	-۱/۶۹	۰/۰۹۰
POP	۰/۸۶۴	۰/۵۷۱	۱/۵۱	۰/۱۳۱
CAPITAL	۲/۵۹۵	۱/۰۰۴	۲/۵۸	۰/۰۱۰
FDI	۰/۲۹۶	۰/۱۶۳	۱/۸۱	۰/۰۷۰
DOINGBUSINESS	۱/۵۳۱	۰/۷۱۸	۲/۱۳	۰/۰۳۳
CORRUPTION	-۰/۷۷۰	۰/۲۷۶	-۲/۷۸	۰/۰۰۵
<u>متغیر مجازی زمان</u>				
۲۰۰۱	-۳/۵۰۸	۱/۱۶۸	-۳/۰۰	۰/۰۰۳
۲۰۰۲	۰/۳۶۱	۱/۱۷۵	۰/۳۱	۰/۷۵۹
۲۰۰۳	-۱/۵۲۸	۱/۱۷۷	-۰/۱۳	۰/۸۹۷
۲۰۰۴	۰/۴۵۵	۱/۱۸۵	۰/۳۸	۰/۷۰۱
۲۰۰۵	-۰/۶۲۵	۱/۲۳۱	-۰/۵۱	۰/۶۱۲
۲۰۰۶	-۰/۸۴۸	۱/۲۶۶	-۰/۶۷	۰/۵۰۳
۲۰۰۷	-۰/۴۷۷	۱/۲۷۲	-۰/۳۷	۰/۷۰۸
۲۰۰۸	-۲/۰۶۶	۱/۲۳۸	-۱/۶۷	۰/۰۹۵
۲۰۰۹	-۳/۷۸۰	۱/۲۰۴	-۳/۱۴	۰/۰۰۲
۲۰۱۰	-۰/۴۳۳	۱/۲۳۵	-۰/۳۵	۰/۷۲۶
۲۰۱۱	-۱/۰۹۸	۱/۲۳۰	-۰/۸۹	۰/۳۷۲
۲۰۱۲	-۲/۶۹۸	۱/۱۹۷	-۲/۲۵	۰/۰۲۴
۲۰۱۳	-۱/۱۶۷	۱/۲۱۲	-۰/۹۶	۰/۳۳۶
۲۰۱۴	-۰/۶۹۱	۱/۲۰۱	-۰/۵۸	۰/۵۶۵
۲۰۱۵	-۱/۸۵۴	۱/۲۱۲	-۱/۵۳	۰/۱۲۶
۲۰۱۶	-۰/۷۹۳	۱/۲۲۶	-۰/۶۵	۰/۵۱۸
۲۰۱۷	-۰/۸۴۲	۱/۲۴۰	-۰/۶۸	۰/۴۹۷
C	-۱۰/۷۱۲	۴/۷۹۰	-۲/۲۴	۰/۰۲۵
-۳۲۶/۲۳۸۶ Log likelihood=		-۰/۰۰۰ Prob > chi2=		

بحث

یافته‌های پژوهش حاکی از آن است کلیه متغیرها در تمامی مقادیر بحرانی در سطح مانا هستند و متغیرها تحت تاثیر شوک‌های دائمی قرار ندارند و دارای هم‌انباشتگی هستند که در واقع تصحیح خطا حصول رابطه بلندمدت را تضمین می‌کند. سپس آزمون F لیمر انجام گرفت که یکسان بودن شیب‌ها برای مقاطع مختلف تایید شد و قابلیت ترکیب شدن داده‌ها و استفاده از مدل از داده‌های تلفیقی مورد تأیید آماری قرار گرفت. همچنین مدل دارای عدم خودهمبستگی بود اما دارای ناهمسانی واریانس بود که مشکل رفع شد. بعد از آن نتایج حاصل از برآورد مدل برای کشورهای عضو D8 مشخص کرد تمام ضرایب از نظر آماری معنادار هستند. تفسیر نتایج بدین صورت است که نرخ رشد جمعیت، نرخ رشد تشکیل سرمایه ثابت و سرمایه گذاری خارجی کشورهای گروه D8 تاثیر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی این کشورها دارد و تورم تاثیر منفی و معناداری دارد. در رابطه با متغیرهای اصلی تحقیق و هدف اصلی پژوهش یعنی محیط کسب و کار و فساد اخلاقی نیز می‌توان گفت محیط کسب و کار تاثیر مثبت و معنادار و فساد اخلاقی تاثیر منفی و معناداری بر رشد اقتصادی کشورهای اسلامی گروه D8 دارد. به طور کلی می‌توان گفت مطالعات تجربی نیز تاثیر مثبت جمعیت بر رشد اقتصادی را نشان داده‌اند چرا که امروزه تغییرات جمعیتی به‌عنوان یکی از عوامل کلیدی در فرآیند توسعه شناخته می‌شوند. ارتباط بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تشکیل سرمایه ثابت با رشد اقتصادی از دیرباز مورد توجه اقتصاددانان بوده است. از آنجایی که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی برای ایجاد و تداوم رشد اقتصادی و تشکیل سرمایه به ویژه در کشورهای در حال توسعه، از اهمیت خاصی برخوردار است و با توجه به نیاز کشورهای در حال توسعه به رشد اقتصادی بالا و تداوم آن و همچنین تأثیر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در روند رشد و توسعه اقتصادی، معناداری این ضریب‌ها دور از تصور نبود، قابل ذکر است که در این بین بالاترین تاثیر را در رشد اقتصادی نرخ تشکیل سرمایه ثابت دارد. پدیده فساد عارضه‌ای است که امروزه گریبان همه کشورها اعم از توسعه یافته و یا کمتر توسعه یافته را گرفته است. از طرف دیگر، انضباط و ثبات نقدینگی شرط اصلی ثبات اقتصادی است. رشد بی‌رویه نقدینگی باعث گسترش مانده‌های سوداگرانه پولی و بخش‌های نامولد در اقتصاد شده و موجبات گسترش فساد در اقتصاد را فراهم می‌نماید. پدیده تورم نیز بویژه در نرخهای بالا به طور مستقیم و غیر مستقیم، هزینه زیادی را بر جامعه تحمیل می‌نماید. همچنین پیامدهای سوء از نااطمینانی تورم ناشی می‌شود از این رو تاثیر منفی همزمان بر رشد اقتصادی می‌گذارند همچنین یکی از اساسی‌ترین چالش‌های چشم‌انداز اقتصاد ایران پدیده جهانی شدن است که در راستای آن برخورداری از صنعت رقابت پذیر برای اقتصاد اجتناب‌ناپذیر است. به نظر می‌رسد از اقدامات مهم و اساسی کشور در دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز، بهبود فضای کسب و کار و رقابتی نمودن آن در کشور است. از طرف دیگر وجود نرخ بالای

بیکاری در کشور و رهایی از آن، مستلزم تقویت طرف عرضه اقتصاد است؛ که با توجه به قوانین و مقررات دست و پا گیر، سختی اجازه و ایجاد کسب و کار، سرمایه و تسهیلات حمایت از تولید، در فعالیتهای غیر تولیدی مورد استفاده قرار گرفته و سبب رشد تقاضا و افزایش سطح عمومی قیمت‌ها شده است. اهمیت سرمایه در کشورهای در حال توسعه بیش از کشورهای توسعه یافته است زیرا کشورهای در حال توسعه به منظور بهبود فضای کسب و کار و ایجاد اشتغال که محرک رشد اقتصادی است، دچار کمبود سرمایه هستند از این رو اثر مثبت محیط کسب و کار بر رشد اقتصادی کشورهای گروه D8 دور از تصور نبود علاوه بر اینکه دومین عامل مهم سرمایه گذاری نیز رقم خورد.

با توجه به نتایج به دست آمده مشخص می‌شود که فرضیه تحقیق پذیرفته شده است و ارتباط فساد اخلاقی، محیط کسب و کار و دیگر متغیرها بر رشد اقتصادی با یک همپوشانی قوی (۸۳/۷۳ درصدی مورد تایید است و نشان می‌دهند در کشورهای گروه D8 بین این شاخص‌ها و رشد اقتصادی ارتباط معنی‌داری وجود دارد. این یافته با پژوهش‌های پژوهشگران همسو می‌باشد (۷، ۱۰، ۱۲، ۱۹). همچنین شواهد زیادی وجود دارد که این ارتباط چند طرفه را نشان می‌دهد (۲۶، ۲۵، ۲۴، ۲۳، ۲۲). از جمله محدودیت‌های این تحقیق سال‌های تحقیق می‌باشد چرا که قبل از سال ۲۰۰۰ جمع آوری آمار در بسیاری از شاخص‌های تحقیق غیر قابل جمع آوری می‌باشد و پیشنهاد می‌شود این مدل در سطح فرا منطقه‌ای بین کشورها از طریق مدل‌های ترکیبی تخمین زده شود و و یک مدل بین المللی بدست آید. همچنین در ادامه کار تاثیر متغیرهای مجازی زمان، مورد بررسی قرار گرفت که برای اولین بار انجام گرفته است که در راستای پایداری مدل مشخص می‌شود متغیرهای قبلی هنوز معنادار هستند. در این راستا سال‌های ۲۰۰۱، ۲۰۰۸، ۲۰۰۹، ۲۰۱۲ و ۲۰۱۵ معناداری منفی را بر رشد اقتصادی کشورهای گروه D8 نشان دادند که تاثیرپذیری این کشورها از بحران‌های مالی جهان را به ترتیب زیر نشان می‌دهد:

- بحران حباب دات. کام‌ها (۲۰۰۰-۱۹۹۷): ارزش گذاری شرکت‌های فناوری بیش از ارزش ذاتی.

- بحران اقتصادی ترکیه (۲۰۰۱): تاکید شدید بر جذب سرمایه خارجی برای افزایش رشد اقتصادی، کسری بودجه شدید دولت، نبود زیرساخت‌های متناسب برای رشد، عدم ثبات سیاسی، خروج سرمایه‌های خارجی، فروش اوراق دولتی با بهره بسیار بالا، کاهش ارزش پول کشور.

- بحران مالی جهانی (۲۰۰۹-۲۰۰۷): آغاز از بازار املاک، وام‌های رهنی پربریک، وام دهی نامتناسب با رتبه اعتباری افراد، مقررات زداپی.

- بحران بدهی یا اعتبار اروپا-بحران منطقه یورو (۲۰۱۰): عدم توانایی دولت‌ها در پرداخت بدهی‌ها.

بحران اقتصادی روسیه (۲۰۱۴): کاهش شدید ارزش روپل در برابر دلار، بحران روابط خارجی، فروش دارایی‌هایی وابسته به اقتصاد روسیه توسط سرمایه‌گذاران بین‌المللی، کاهش قیمت نفت.

واژه نامه

1. Competitive markets	بازارهای رقابتی
2. Developed countries	کشورهای توسعه یافته
3. Free flow of economy	جریان آزاد اقتصاد
4. Public interest	منافع عمومی
5. Market failure	شکست بازار
6. Development	توسعه یافتگی
7. Business environment	محیط کسب و کار
8. Social welfare	رفاه اجتماعی
9. Growth development	رشد اقتصادی
10. Gross national production	تولید ناخالص ملی
11. Gross domestic production	تولید ناخالص داخلی
12. Business environment index	شاخص محیط کسب و کار
13. Size of government	اندازه دولت
14. Access to safe money	دسترسی به پول سالم
15. Autocorrelation	خودهمبستگی

References

- Woods T. (2005). The church and the market. 1st ed. London: Lexington Books. Pp.45-73.
- Rothard M. (1991). Economistes et charlatans. second edition. Paris: Les Belles Letters. Pp.30-34.
- Ahmadian M. (2011). A review of the experiences of some countries in the business environment. Majlis Research Center Studies, Business Environment; (11082): 16-18. (In Persian).
- Meidary A. (2008). Measuring and improving the business environment. Tehran: Press Organization (SID). Pp. 50-90. (In Persian).
- Yousefi I. (2007). Professional ethics in the relationship between solicitors. Journal of Ethics in Science and Technology; 2(3,4):10-24. (In Persian).
- Kian Poor S. (2012). Economic crisis. 1st Ed. Tehran: Press Andishe Yaran. Pp. 50-110. (In Persian).
- Kian Poor S. (2014). The impact between ethics and business environment and economic development. Ethics in Science and Technology; 2 (2): 21-29. (In Persian).
- Carrol A. (1989). Business and society: ethics and stakeholder management. Cincinnati/Ohio: South Western Publication. Pp.30-33.
- Brunetti A, Kisunko G, Weder B. (1998). Credibility of rules and economic growth: evidence from a worldwide survey of the private sector. USA: World Bank. Pp.150-270.
- Carroll A. (1989). Business and society: ethics and stakeholder management. Cincinnati/Ohio: South Western Publication.
- Barney JB, Griffin RW. (1992). The management of organizations: strategy, structure, behavior. Boston: Houghton Mifflin. Pp.150-155.
- Markaz Malmir A. (2015). The concept of restrictive regulations and explain its impact on the

نتیجه گیری

رابطه اخلاق و اقتصاد از موضوع‌های مورد بررسی در بحث‌های امروز علوم انسانی است. فساد اخلاقی در هر جامعه‌ای، با هر نوع بینش و حکمرانی، اعم از دموکراسی، دیکتاتوری یا اقتصاد آزاد، واقعیتی غیر قابل انکار است که تنها در میزان و حدود آن تفاوت وجود دارد. در این صورت، درک بسیار غنی‌تری از اخلاق و رشد و توسعه پدید می‌آید که به پیچیدگی محیط کسب و کار و آزادی اقتصادی نزدیک‌تر است و بهتر می‌تواند رهنمودهای اخلاقی را برای انجام عملی کار تجاری تدارک ببیند. بررسی عوامل مؤثر بر رشد و توسعه جوامع و تعیین عناصر اساسی آن، دغدغه‌ای است که شناخت آنها به ویژه برای جوامع توسعه نیافته و یا کمتر توسعه یافته، اهمیتی حیاتی دارد چرا که اتخاذ راهبردهای رشد و توسعه یافتگی بدون شناخت مولفه‌های مزبور، غیرممکن می‌نماید. از جمله عناصر مؤثر بر رشد و توسعه یافتگی که مورد توجه جامعه‌شناسان و اقتصاد دانان قرار گرفته است بررسی نقش و میزان تاثیر اخلاق، محیط کسب و کار و متغیرهای اقتصادی است. میزان مفاسد اقتصادی و عدم آزادی اقتصادی از جمله مشهورترین و فراگیرترین مولفه‌های تاثیرگذار بر رشد و توسعه اقتصادی است. محیط کسب و کار و فساد اخلاقی محصول کنش جمعی است و بیان کننده حق نفع یا ضرر زدن به خود یا دیگران است و همواره اطلاعات نقش مهمی در محیط کسب و کار و مخاطرات اخلاقی ایفا می‌کند. وجود رفتار نامشهود و عدم آزادی اقتصادی می‌تواند باعث شود رفتارهایی در جامعه انجام شود که به نفع مردم نیست. در این حالت، مخاطرات اخلاقی شکل می‌گیرد، بازار دچار شکست می‌شود و اقتصاد روبه رکود می‌رود. شاخص‌های مخاطرات اخلاقی و محیط کسب و کار بحث‌های مهمی در اقتصاد هستند. اگر مخاطرات اخلاقی کنترل نشود، ریسک‌پذیری افزایش می‌یابد. در جامعه‌ای که ریسک‌پذیری بدون کنترل و محاسبه افزایش بیابد، اقتصاد کشور به طرف بحران‌های مالی شدید حرکت می‌کند و با عدم توسعه یافتگی و رشد اقتصادی مواجه می‌شود. باید توجه داشت رشد و توسعه در یک فرایند و سیر تاریخی رخ خواهد داد و برای رسیدن به یک توسعه همه جانبه و موازی باید تمامی نگاه‌های متفاوت را در یک قالب جمع نمود و در یک بستر برای رسیدن به نقطه مقصود به کار برد. ابتدا باید فرهنگ و ارزش‌های اخلاقی اقتصاد را طی نمود سپس در محیط توسعه‌ای همراه با آزادی اقتصادی به توسعه دست یافت. بر اساس پژوهش به منظور رسیدن به رشد و توسعه، لزوم توجه به فساد، محیط کسب و کار و محیط مناسب سرمایه‌گذاری و به دور از نااطمینانی‌های تورمی که از نبود اخلاق اقتصادی سرچشمه می‌گیرد احساس می‌شود.

ملاحظه‌های اخلاقی

در این پژوهش با معرفی منابع مورد استفاده، اصل اخلاقی امانت داری علمی رعایت و حق معنوی مولفین آثار محترم شمرده شده است و سایر اصول اخلاق علمی همچون رازداری رعایت شده است.

- <http://www.transparency.org>. Accessed:10 Feb 2017.
21. Kian Poor S. (2012). Business environment in iran case study of economic risk and risk. Political & Economic Ettelaat; (290):110-120. (In Persian).
  22. Mohamadzade I. (2016). The effect of economic freedom on the development of entrepreneurship in selected countries. Entrepreneurship Development Journal; 9(2):357-376. (In Persian).
  23. Heidari R. (2015). Impact of economic freedom indicators on corruption in developing countries with emphasis on Iran. Commercial Reviews; 11(61):83-96. (In Persian).
  24. Valibeigi H, Panahi F. (2010). Iran's position in the global economy in selected countries (in terms of human development indicators, economic freedom and business environment). Business Studies; 4 (43): 42-27.(In Persian)
  25. Bakhtiari S, Shaiesteh A. (2015). The effect of improving business space on economic growth in selected countries with emphasis on Iran. Financial Economics Quarterly; 6 (19): 175-204. (In Persian).
  26. Taghavi M, Nykumaram H, Ghaffari F, Tootian S. (2011). The relationship between corruption and economic growth in opec member economies. Research Journal Management; 8(21): 88-103 (In Persian).
  - business environment. House and Strategy; 3 (87): 200-163.
  13. Tapscott D, Lowy A. (1998). Blueprint to the digital economy. USA: Creating Wealth in the Era of E-Business Publications. Pp. 50-60.
  14. Mathews M.(1987). codes of ethics, organizational behaviour and misbehaviour research in corporate social performance and policy. Empirical Studies of Business Ethics and Values. (19): P107-130.
  15. Lewis A. (1990). Education and the environment. USA: Phi Delta Kappa. Pp. 580-581.
  16. Márton M. (1999). K vzťahu ekonomického a etického. Nitra: FF UKF. Pp.3-18.
  17. Haji Heydari N. Javadein R. (2011). Development and change in business model using system dynamics approach. Journal of Management Sciences in Iran; 6 (21): 17-1. (In Persian).
  18. Kian Poor S. (2015). Measuring and improving the business environment. 1st Ed. Hegmataneh Comprehensive Publications. Pp. 2-110. (In Persian).
  19. Kian Poor S. (2013). The foundations of property rights and its moral implications. Ethics in Science and Technology; 10 (3): 9-20. (In Persian).
  20. Transparency International. (2017). Transparency international condemns threats against member of Dominican rep. Available at: